

SVENSKT NÄRINGSLIV

För fler yrkesutbildade krävs fler behöriga yrkeslärare

DECEMBER 2024

Författare:

Karin Hedin, Vilna AB

Hanna Cederqvist och Johan Olsson, Svenskt Näringsliv

Innehåll

Sammanfattning	2
1. Inledning	5
Studiens genomförande	5
Rapportens disposition	6
2. Hur ser behoven av yrkeslärare ut?	7
Stor brist på yrkeslärare	7
Vilka krav ställs för att bli yrkeslärare?	8
Läraryrket är avgörande	9
Statsbidrag för att fler yrkeslärare ska bli behöriga	10
3. Hinder för att få fler utbildade yrkeslärare	11
Vägen in i utbildning är för svår	11
Brist på tydlig väg mot yrkeslärarrollen	12
4. Vägar för fler yrkeslärare	13
Samordnade insatser för att öka attraktiviteten i läraryrket	13
Förbättrat stöd till de som söker yrkeslärarutbildning	14
Kontinuerlig uppdatering av yrkeskunskaper	14
5. Slutord och förslag	15

Sammanfattning

Några år har gått sedan Svenskt Näringsliv senast presenterade en samlad bild av behovet av utbildade yrkeslärare. Under denna tid har riksdagen fattat beslut som innebär att gymnasieskolan och komvux fått ett tydligare uppdrag att bidra till kompetensförsörjningen i privat och offentlig sektor genom planerings- och dimensioneringsreformen. Behoven av gymnasialt yrkesutbildad arbetskraft är stora. I takt med att efterfrågan på gymnasial yrkesutbildning ökar, ökar också behovet av yrkeslärare. För att de gymnasiala yrkesutbildningarna ska hålla en hög kvalitet som möter arbetsmarknadens behov är det avgörande att det finns en tillräcklig tillgång till yrkeslärare som både har ett gediget yrkeskunnande och en pedagogisk kompetens.

Svenskt Näringsliv har gett Vilna AB i uppdrag att ge en uppdaterad bild av läget vad gäller tillgången till utbildade yrkeslärare som underlag för konstruktiva samtal mellan centrala aktörer. Kvarstår de tidigare identifierade hindren och möjliga lösningarna på vägen mot en hållbar försörjning av utbildade yrkeslärare? I denna kortrapport presenteras följande huvudsakliga resultat.

Viss positiv förändring

Intresset för att läsa en yrkeslärarutbildning har ökat något på senare tid. De yrkeslärarutbildningar som lärosätena erbjuder kan läsas på halvfart eller distans, vilket innebär att de är möjliga att kombinera med att parallellt undervisa i skolan. För huvudmännen finns ett statsbidrag att söka för att exempelvis täcka lönekostnader för yrkeslärare som genomgår behörighetsgivande utbildning. Skolverkets statistik visar också på en liten ökning i antalet anställda lärare i yrkesämnen. Alla dessa delar innebär en positiv utveckling för tillgången till utbildade yrkeslärare – men inte i den omfattning som krävs enligt befintlig statistik och de experter som intervjuats.

Kraftfulla, samordnade insatser för att öka intresset för yrkesläraryrket behövs

Det har under en längre tid genomförts insatser för att öka intresset för att bli yrkeslärare, men enligt de experter som har intervjuats har dessa insatser inte varit tillräckligt samordnade. Genom att skapa bättre samordning och ansvarsfördelning kan de strukturella hinder som finns för att bli yrkeslärare minskas, menar dessa företrädare. Att bli yrkeslärare behöver bli en tydligare karriärväg för yrkesverksamma, men branscherna kan inte på egen hand ta ansvar för ett sådant arbete, påpekar intervjuade branschföreträdare.

Vägen in i yrkeslärarutbildningen är fortfarande för krånglig

En majoritet av de som söker yrkeslärarutbildningen går inte vidare i processen på grund av att de inte dokumenterat sina förkunskaper på ett fullständigt sätt. UHR har sedan 2017 i uppdrag att samordna lärosätenas arbete med antagning till yrkeslärarutbildningen. Myndigheten och lärosätena har en viktig roll att utveckla ett förbättrat stöd till sökande så att inflödet i utbildningen kan öka, framgår av rapporten. Systemen för validering behöver effektiviseras och utgå från branschernas kompetenskrav och olika certifikat.

Svenskt Näringslivs förslag för fler behöriga yrkeslärare

Utifrån de iakttagelser som rapporten lyfter ser Svenskt Näringsliv att en lösning för att få fler behöriga yrkeslärare behöver inkludera följande 8 delar.

Branschen ska avgöra om individen har rätt yrkeskunskaper

Dagens system för att validera yrkeskunskaper är komplicerat och leder till att många potentiella yrkeslärare aldrig påbörjar sin utbildning. De som bäst vet om en individ har med sig rätt yrkeskunskap är branscherna. Därför borde också branscherna i första hand ha ansvaret för att bedöma en individs yrkeskompetens. Yrkesbevis, examen från en yrkesutbildning eller motsvarande ska räcka för att visa att en sökande har rätt yrkeskunskaper tillsammans med en verifiering av aktualiteten i kunskaperna.

Verifieringen av sökandes yrkeskunskaper bör ske i två steg:

Första steget: Yrkeskunskaperna verifieras i första hand genom branschens uppsatta kriterier (vanligtvis examen/certifikat/yrkesbevis och yrkeserfarenhet), i andra hand genom branschvalidering och i tredje hand befintlig valideringsprocess genom Valiweb eller Valda.

Andra steget: Verifieringen av yrkeskunskaperna i första steget följs av ett utlåtande från branschen för att säkerställa kvalitet och aktualitet.

På så sätt går vi från att individen ska styrka och beskriva sin egen yrkeskompetens genom text, till att branschen styrker den på av branschen vedertagna sätt.

Det ska gå att bli yrkeslärare inom ramen för omställningsstudiestödet

Det behöver säkerställas att det på samtliga lärosäten som ger yrkeslärarutbildningen går att genomföra utbildningen inom ramen för omställningsstudiestödets 44 veckor. Att yrkeslärarutbildningen kan disponeras på 60 hp studier inom omställningsstudiestödet plus 30 hp betald VFU.

Flexibilitet och incitament i yrkeslärarutbildningen

Yrkeslärarutbildningen ska alltid kunna kombineras med en anställning som yrkeslärare. Det ska finnas en stor flexibilitet i form av utformning av utbildningens studietakt. Det ska också finnas långsiktiga incitament för skolhuvudmän att vidareutbilda obehöriga yrkeslärare.

Uppdrag till myndigheter

Skolverket ska även fortsättningsvis ta fram prognoser för behovet av yrkeslärare. Skolverket behöver också kartlägga vilka det är som arbetar som obehöriga yrkeslärare idag och vilken kompetens de har. Skolverket och UHR ska följa upp hur GY25 påverkar möjligheterna att bli yrkeslärare. Skolverket och UHR bör även ta fram en färdplan till hur alla yrkeslärare ska bli behöriga.

Vägarna att bli yrkeslärare behöver marknadsföras bättre

Kännedomen om yrkesläraryrket behöver öka och vägen till yrket marknadsföras bättre. Omställningsorganisationerna bör ta fram ett särskilt yrkeslärarspår. Skolverkets handledarutbildningar bör i höge grad informera om yrkesläraryrket och WorldSkills Sweden bör fortsatt ha i uppdrag att marknadsföra yrkesläraryrket.

Validering av yrkeskunskap ska inte ske mot SeQF5

Den svenska referensramen för kvalifikationer (SeQF) kategoriserar kvalifikationer och utbildningar, inte en individs yrkeskunskaper. Eftersom en gymnasial yrkesexamen ligger på en SeQF-nivå 4 ska inte en individs utbildningsnivå behöva ligga på någon annan nivå. Yrkeslärarutbildningen däremot ligger på SeQF-nivå 6.

Säkerställ god näringslivskontakt

Liksom för skolan i stort är det viktigt att yrkeslärarna har en god och nära kontakt med det lokala arbetslivet. Det är viktigt för att säkerställa kvalitet och relevans i utbildningen. Yrkeslärarna kan spela en viktig roll i välfungerande lokala programråd och yrkesråd.

Kompetensutvecklingen för yrkeslärare är central

Det är viktigt att yrkeslärare håller sina yrkeskunskaper aktuella och följer med i branschens och yrkets utveckling. Skolverket bör ges i uppdrag att ta fram en nationell struktur för yrkeslärarnas kompetensutveckling där det också finns resurser till branscherna för att göra insatser för kompetensutveckling och fortbildning.

1. Inledning

I januari 2020 publicerade Svenskt Näringsliv rapporten *Utbildning av yrkeslärare i Sverige* med underrubriken ”Hur kan alla yrkeslärare bli behöriga?”¹ Rapporten gav en bild av behovet av yrkeslärare, hinder för att fler ska vilja och kunna bli yrkeslärare och presenterade olika lösningar på vägen för att fler elever ska få möta behöriga och legitimerade yrkeslärare i sin gymnasiala yrkesutbildning.

Svenskt Näringsliv har sedan dess betonat att det finns en risk för att 290 000 yrkesarbetare kommer att saknas på arbetsmarknaden 2035 om inte andelen av gymnasieskolans elever som läser och slutför ett yrkesprogram ökar drastiskt. Enligt bedömningen behöver utvecklingen gå från att 30 procent av en årskull väljer ett yrkesprogram till att 40 procent tar examen från ett yrkesprogram.² Efterfrågan på yrkesutbildad arbetskraft är stor och reformer har införts för att fler ungdomar och vuxna ska läsa en yrkesutbildning. Dessa reformer kommer öka behoven av utbildade yrkeslärare.

När nu närmare fem år passerat sedan den föregående rapporten presenterades har flera förändringar tillkommit som aktualiserar behovet av yrkeslärare. Mot denna bakgrund vill Svenskt Näringsliv ge en uppdaterad bild av området. Har tillgången till yrkeslärare förändrats? Hur påverkar aktuella förändringar efterfrågan på yrkeslärare på gymnasial nivå? Kvarstår de hinder som tidigare identifierats för att fler ska bli yrkeslärare? Är det fortfarande relevant att arbeta med de möjliga lösningar som beskrevs i den tidigare rapporten eller kan vi se andra insatser som skulle kunna vara mer verkningsfulla i dagens läge? Det här är frågor som föreliggande kortrapport belyser.

Studiens genomförande

Studien, som genomförts av Vilna AB på uppdrag av Svenskt Näringsliv under augusti och september 2024, bygger dels på skriftliga underlag, dels på expertintervjuer. De skriftliga underlagen består av myndighetsrapporter, statistik, SOU:er och propositions-texter och återger hur tillgången till och efterfrågan på yrkeslärare ser ut. De ger också en bild av intresset för att utbilda sig till att bli legitimerad yrkeslärare med behörighet i sina undervisningsämnen.

Expertintervjuerna syftar till att bidra med en övergripande bild av hur utmaningarna i tillgången till yrkeslärare förändrats sedan föregående rapport. De utvalda nyckelpersonerna som intervjuats är verksamma vid Skolverket, UHR samt vid två branschorganisationer som är medlemmar i Svenskt Näringsliv. Som stöd vid intervjuerna har särskilt framtagna intervjuguider använts.

¹ Svenskt Näringsliv (2020). *Utbildning av yrkeslärare i Sverige. Hur kan alla yrkeslärare bli behöriga?*

² Svenskt Näringsliv (2022). *Framtidens yrkesutbildning*, s. 7.

Rapportens disposition

Rapporten är i kommande delar disponerad enligt följande.

- I det andra kapitlet presenteras en bild av tillgången till och efterfrågan på yrkeslärare samt hur intresset för att utbilda sig till yrkeslärare ser ut.
- I det tredje kapitlet beskrivs hinder för att fler ska vilja och kunna bli legitimerade yrkeslärare med behörighet för undervisning i yrkesämnen.
- De två avslutande kapitlen återger därefter möjliga lösningar och presenterar förslag på åtgärder.

En politisk kontext i förändring kan påverka kommande behov av yrkeslärare

Bristen på gymnasialt yrkesutbildad kompetens har varit omfattande under en längre tid. För att möta kompetensbristen har ett flertal utredningar lämnat förslag för att det gymnasiala utbildningsutbudet i högre grad ska matcha arbetsmarknadens behov. I flera delar av landet handlar det om att utbudet av yrkesutbildningar ska utökas. En sådan förändring kan avsevärt öka behoven av yrkeslärare, menar flera av de experter som intervjuats. Här nedan följer en kort redogörelse för aktuella förändringar och förslag som kan få betydelse på området.

Planerings- och dimensioneringsreformen

Från och med utbildning som påbörjas 2025 gäller ny lagstiftning som bland annat ställer krav på att det utbud som huvudmännen i gymnasieskola och komvux planerar och erbjuder ska väga in arbetsmarknadens behov. Som stöd för huvudmännens planering har Skolverket fått i uppdrag att ta fram regionala planeringsunderlag som för varje län beskriver en prognos för kompetensbehoven och hur nuvarande utbildningsutbud förhåller sig till detta. Den första omgången av regionala planeringsunderlag presenterades hösten 2023 och ska därefter uppdateras vart tredje år. På nationell nivå visar dessa planeringsunderlag en särskilt stor risk för brist på industritekniskt utbildade, vård- och omsorgsutbildade samt fordonsutbildade. För andra yrkesutbildningsområden är risken för brist mindre, och i vissa fall finns i stället en risk för att antalet utbildade överstiger efterfrågan.

Fler vägar till arbetslivet

Utredningen om fler vägar till arbetslivet har i uppdrag att bland annat presentera förslag om valbara yrkesutbildningar som riktar sig till elever som idag saknar behörighet till gymnasieskolans nationella yrkesprogram. Syftet är att ge dessa ungdomar en snabbare etablering på arbetsmarknaden och därigenom stärka gymnasieskolans bidrag till kompetensförsörjningen. Utredningen ska presentera sina förslag i november 2024.

Växla yrke som vuxen

Yrkesvuxutredningen presenterade i februari 2024 sitt betänkande *Växla yrke som vuxen* (SOU 2024:16). Ett av utredningens förslag är att yrkesskola ska införas som ny utbildningsform för vuxna. Enligt förslaget ska yrkesskolan till skillnad från komvux vara riksrekryterande, vilket medför stora möjligheter att erbjuda ett brett utbud av yrkesutbildningar. De utbildningar som ska prioriteras inom yrkesskolan ska bidra till den nationella kompetensförsörjningen eller till att bredda och utöka utbudet av yrkesutbildning för vuxna regionalt. Enligt utredningens förslag ska de nya bestämmelserna träda i kraft från den 1 januari 2026 och tillämpas för utbildning som påbörjas efter den 30 juni samma år.

Regeringens budgetproposition för 2025

I budgetpropositionen för 2025 föreslår regeringen en satsning på fler platser inom regionalt yrkesvux motsvarande 594 miljoner kronor. Enligt förslaget ska bidragsramen för statsbidraget för regional yrkesvux bli tvåårig, i stället för ettårig som idag. Syftet med förändringen är att ge kommunerna bättre planeringsförutsättningar, vilket kan leda till statsbidraget kan nyttjas mer effektivt och omsättas i större och bredare utbud (vilket förutsätter tillgång till yrkeslärare). Regeringen föreslår också att ersättningen till handledare ska höjas för att antalet lärlingar ska öka inom komvux. Statsbidraget för fortbildning av lärare och förskollärare (som bland annat kan nyttjas för behörighetsgivande utbildning för yrkeslärare) ska enligt propositionen öka med 200 miljoner kronor från 2026.

Källa: Prop. 2021/22:159 Dimensionering av gymnasial utbildning för bättre kompetensförsörjning; Skolverket (2023). Utbud och efterfrågan på gymnasial utbildning – en nationell bild; Dir. 2022:74 och dir. 2023:114 Fler vägar till arbetslivet; SOU 2024:16 Växla yrke som vuxen; Prop. 2024/25:1 Utgiftsområde 16.

2. Hur ser behoven av yrkeslärare ut?

Stor brist på yrkeslärare

Det finns flera källor som vittnar om att en redan rådande brist på yrkeslärare sannolikt ökar under kommande år. Enligt SCBs Trender och prognoser väntas tillgången till utbildade yrkeslärare minska relativt kraftigt, med 25 procent, fram till 2040. Bristen på yrkeslärare kan, enligt myndighetens bedömning, främst härledas till stora pensionsavgångar, att många yrkeslärare vidareutbildar sig, samt att utbildade yrkeslärare förväntas ersätta de lärare som idag saknar yrkesutbildning.³

Även Skolverket beskriver i sin senast tillgängliga lärarprognos från 2021 att yrkeslärare är en av de lärarkategorier som det råder störst brist på fram till 2035.⁴ Omräknat till heltidstjänster bedömde Skolverket att det skulle behövas ytterligare cirka 650 yrkeslärare i gymnasieskolan, ”under förutsättning att elevernas val fortsätter att vara detsamma” (vilket den senare beslutade reformen om planering och dimensionering av gymnasial utbildning avser att förändra). Skolverkets statistik över personal i gymnasieskolan visar att antalet lärare i yrkesämnen stadigt ökat under de senaste läsåren, men takten i ökningen är långsam. Omräknat till heltidstjänster fanns 6 750 yrkeslärare läsåret 2019/20, att jämföra med 6 862 läsåret 2023/24.⁵ Med denna ökningstakt kommer det behov som Skolverkets prognos visade för 2035 inte mötas. Därutöver tillkommer behoven av yrkeslärare inom vuxenutbildningen.

Bilden som de experter som har intervjuats bekräftar att bristen på yrkeslärare är fortsatt stor och troligen också förvärrats med anledning av aktuella och nödvändiga reformer.⁶ En av de intervjuade experterna poängterar samtidigt att läget förväntas se olika ut inom olika yrkesområden, att bilden behöver nyanseras både med avseende på yrkesområde och utifrån regionala skillnader. Stora skillnader

³ SCB (2023). Trender och prognoser. Befolkning, utbildning, arbetsmarknad – med sikte på år 2040, s. 57. Notera att SCB baserar sina prognoser på tillgången till yrkeslärare på hela arbetsmarknaden, medan Skolverkets prognoser utgår från yrkeslärare inom utbildningssystemet.

⁴ Skolverket (2021). Lärarprognos 2021. Enligt Skolverket finns utmaningar att beskriva behoven av yrkeslärare i komvux, inte minst på grund av bristande tillgång till uppgifter om tjänstgöringsgrad bland lärare hos externa utbildningsanordnare. Därför saknas en motsvarande uppgift om behoven av yrkeslärare i komvux. Prognosen från 2021 baseras på 2020-års uppgifter och var den tredje och sista som Skolverket genomförde inom ramen för ett tidigare regeringsuppdrag. Enligt uppgift från myndigheten ska en ny, egeninitierad prognos preliminärt presenteras i slutet av 2024.

⁵ Skolverkets officiella statistik om personal i gymnasieskolan, tabell 5 A läsåren 2019/20–2023/24.

⁶ Se ruta ”En politisk kontext i förändring kan påverka kommande behov av yrkeslärare”. Elevkullarnas storlek kan också påverka behovet av yrkeslärare. Enligt Skolverket (2024). Elever i gymnasieskolan Läsåret 2023/24, s. 9, kommer elevantalet öka fram till läsåret 2026/27 för att därefter plana ut och så småningom minska.

mellan yrkesområden framgår också av Skolverkets prognos. Störst brist på yrkeslärare förväntas på utbildningar inom fordon och transport, bygg och anläggning samt el och energi, medan bristen är mindre omfattande inom hantverk, barn och fritid respektive restaurang och livsmedel.⁷ Regionala skillnader kan härledas bland annat till elevers val av utbildning, elevkullarnas storlek och åldersstruktur bland yrkeslärare.⁸

Vilka krav ställs för att bli yrkeslärare?

Precis som med övriga lärarkategorier ställs specifika krav för att bli legitimerad yrkeslärare med behörighet att undervisa i yrkesämnen. En yrkeslärarexamen ger i regel behörighet att undervisa i gymnasieskolan, den anpassade gymnasieskolan, komvux på gymnasial nivå och anpassad utbildning för vuxna på gymnasial nivå i de yrkesämnen som utgör undervisningsämnena i examen. Efter avlagd yrkeslärarexamen är det möjligt att ansöka hos Skolverket om lärarlegitimation som ger behörighet att undervisa i de yrkesämnena som examen omfattar.⁹

Huvudregeln är att det ställs krav på lärarlegitimation för att bli tillsvidareanställd som lärare. Yrkeslärare är dock en kategori som det görs undantag för. En person kan, efter beslut från arbetsgivaren, få en tillsvidareanställning som yrkeslärare om det saknas andra sökande med legitimation och personen i fråga bedöms ha tillräcklig kompetens och vara lämplig att undervisa.¹⁰ Det innebär att det är möjligt att vara verksam som yrkeslärare och ha en tillsvidareanställning utan att ha genomgått en yrkeslärarutbildning. Enligt Skolverkets uppgifter finns en stor skillnad mellan gymnasieskolans yrkesämnen och övriga ämnen i andelen behöriga lärare. Närmare hälften, 45 procent, av yrkeslärarna saknar pedagogisk högskoleutbildning, att jämföra med 23 procent bland gymnasieskolans övriga ämnen. Bland gymnasieskolans yrkesprogram skiljer sig andelen lärare med pedagogisk högskoleutbildning stort.¹¹

För att undervisningen i yrkesämnena ska hålla en hög kvalitet krävs att yrkeslärare både har yrkeskompetens och pedagogisk skicklighet. Därför har Skolverket i vissa sammanhang valt att definiera yrkeslärare som de som både har rätt yrkeskompetens och en pedagogisk högskoleexamen.¹²

⁷ Skolverket (2021). Lärarprognos 2021, s. 105.

⁸ Ibid, s. 163–164.

⁹ Enligt uppgift från Skolverket omfattar ansökan om legitimation inte sällan fler yrkesämnen än de som personen i fråga fått validerade i ansökningsprocessen till yrkeslärarutbildningen. I dessa fall gör Skolverket en ny validering av de tillkommande ämnena med hjälp av de bedömare som UHR rekryterar och kvalitetssäkrar.

¹⁰ Skolverket (2024). Krav för att du ska få anställning. <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/lararlegitimation-och-forskollarlegitimation/regler-och-krav-for-lararlegitimation/larar--och-forskollarlegitimation-och-krav-for-att-fa-anstallning#h-Anstallning1aritaget> (Hämtad 2024-09-09).

¹¹ Enligt Skolverkets officiella statistik om gymnasieskolans personal läsåret 2023/24 tabell 5A var andelen tjänstgörande yrkeslärare med högskolebehörighet 39 procent på fordons och transport, att jämföra med 88 procent på barn och fritid.

¹² Skolverket (2019). Redovisning av Skolverkets uppdrag om att genomföra insatser som bidrar till att stärka tillgången på yrkeslärare i gymnasieskolan och kommunal vuxenutbildning. Dnr 2018:877.

Läraryrkesutbildningen är avgörande

Skolverkets prognos visar att det råder stor obalans mellan det förväntade antalet examinerade från yrkesläraryrkesutbildningen och behovet av examinerade. Enligt myndigheten är läraryrkesutbildningen avgörande för lärarförsörjningen och för yrkesläraryrkesutbildningen kan särskilda insatser vara nödvändiga för att rekrytera fler personer.¹³ SCB bedömer att det finns risk för en stor brist på personer med dagens nivå av studerande som påbörjar yrkesläraryrkesutbildningar och instämmer i att det krävs satsningar för att öka intresset för utbildningen på yrkesläraryrkesprogrammet om en mer balanserad situation ska kunna nås.¹⁴

I dagsläget anordnar ett tiotal lärosäten yrkesläraryrkesutbildning, antingen på hel- eller halvfart och antingen som campus- eller distansundervisning.¹⁵ För att uppfylla förkunskapskraven för att söka yrkesläraryrkesutbildningen behöver en sökande dels ha grundläggande högskolebehörighet, dels få särskild behörighet genom att validera sina yrkeskunskaper. Sju av tio lärosäten som erbjuder yrkesläraryrkesutbildning erbjuder också vidareutbildning av lärare (VAL), som riktar sig till personer som redan undervisar i yrkesämnen utan att ha en lärarexamen.¹⁶

Sett över en längre tidsperiod är det omkring 1 000 personer som söker yrkesläraryrkesutbildning till varje termin. Av dessa är det i snitt två tredjedelar som bedöms vara obehöriga.¹⁷ Över en längre tid har antalet antagna vid utbildningen legat omkring 300–500 på höstterminerna och strax över 200 på vårterminerna.¹⁸ Enligt UHRs senast tillgängliga statistik om sökande och antagna vid yrkesläraryrkesprogrammet har antalet förstahandssökande ökat med 6 procent mellan höstterminen 2023 och 2024. Samtidigt har andelen behöriga sökande minskat lika mycket. Det medför att antalet antagna minskat, mellan de aktuella åren med 2 procent.

Statistik från UKÄ visar att söktrycket till yrkesläraryrkesutbildningen ligger på samma nivå som till grund- och ämnesläraryrkesutbildningen. På varje antagen person går 1,3 behörig förstahandssökande. UHRs uppgifter visar samtidigt att antalet reservplacerade på utbildningen inför höstterminen 2024 sjunkit med 79 procent, vilket indikerar en kraftigt minskande konkurrens om utbildningsplatserna.¹⁹

För att möta ett kommande behov av yrkeslärare bedömde Skolverket i sin prognos från 2021 att rekryteringsbehovet uppgick till 10 800 heltidstjänster fram till 2035, vilket motsvarar att 890 personer ska examineras från yrkesläraryrkesutbildningen

¹³ Skolverket (2021). Läraryrkesprognos 2021, s. 9–10 och 17.

¹⁴ SCB (2023). SCB – Trender och Prognoser 2023. Befolkning, utbildning, arbetsmarknad – med sikte på år 2040, s. 57.

¹⁵ Göteborgs universitet, Högskolan i Dalarna, Högskolan Kristianstad, Högskolan Väst, Karlstad universitet, Linköpings universitet, Linnéuniversitetet, Malmö universitet, Stockholms universitet och Umeå universitet. Utbildningen omfattar 90 hp fördelade på 60 hp utbildningsvetenskaplig kärna och 30 hp verksamhetsförlagd utbildning på en skola.

¹⁶ UHR (2024). Fler utbildade yrkeslärare till skolan, s. 4.

¹⁷ Ibid, s. 7. För en förklaring av varför de sökande bedöms vara obehöriga – se kapitel 3.

¹⁸ UKÄ (2024). Högskolan i siffror. (https://www.uka.se/integrationer/hogskolan-i-siffror/statistik?statq=https%3A%2F%2Fstatistik-api.uka.se%2Fapi%2Ftotals%2F97%3Funiversity%3D1%26year%3DVT2024%26group_slug%3D97d8f43a3888f013e8c9049322248fa9af56ba0#) Hämtad 2024-09-13

¹⁹ UHR (2024). Antagning till högre utbildning höstterminen 2024, s. 10–12. Med reservplacerad menas en sökande som inte blivit erbjuden en plats på sökt utbildning.

årligen.²⁰ UKÄs statistik visar dock att det faktiska antalet examinerade är betydligt färre. Som högst var antalet 2021 då 628 personer examinerades från yrkeslärarutbildningen, medan antalet 2023 var 578 examinerade.²¹

Statsbidrag för att fler yrkeslärare ska bli behöriga

För att stärka möjligheten för fler verksamma yrkeslärare att komplettera sin utbildning och få behörighet att undervisa i yrkesämnen finns sedan ett antal år möjlighet för huvudmännen att söka statsbidrag. Mellan 2013 och 2023 kunde skolhuvudmännen söka statsbidrag enligt förordning (2013:60) om statsbidrag för behörighetsgivande utbildning för lärare i yrkesämnen. Från 2024 är det i stället förordning (2023:144) om statsbidrag för fortbildning av lärare och forskollärare som möjliggör för huvudmännen att få delfinansiering av yrkeslärares behörighetsgivande studier. De två bidragen skiljer sig något åt vad gäller ersättningsmodeller, men huvudspåret är att huvudmän ansöker om att få ersättning för lönekostnader eller andra omkostnader som uppstår när en lärare deltar i studier. Under vårterminen 2024 ansökte 133 huvudmän om bidrag för 415 lärare som deltog i utbildningar som leder till en yrkeslärarexamen, att jämföra med vårterminen 2023 då 151 huvudmän ansökte om bidrag för 481 lärare. Det tidigare statsbidraget var översökt i varje ansökan sedan 2019, vilket gjorde att Skolverket fått göra ett urval bland de sökande. Motsvarande urvalsförfarande har inte krävts med det nya bidraget.²²

²⁰ Skolverket (2021). Lärarprognos 2021, s. 85. Uppgiften om antal examinerade per år bygger på ett visst antagande om andel av examinerade som går in i en yrkesläraranställning samt deras tjänstgöringsgrad som Skolverket gjort.

²¹ UKÄs statistikdatabas Högskolan i siffror: Antal examinerade på grundnivå och avancerad nivå per examenskategori, examen, inriktning och år.

²² Uppgifter till Vilna från Skolverkets statsbidragsenhet 2024-09-04. Enligt Skolverkets regleringsbrev för 2023 skulle myndigheten fördela 60 Mkr i statsbidrag för behörighetsgivande utbildning för lärare i yrkesämnen. Enligt Skolverkets statsbidragsenhet är 368 Mkr avsatta till fördelning under 2024 av bidrag för övriga ämneskurser inom Lärarlyftet, fortbildning av forskolelärare i forskoleklass och yrkeslärare.

3. Hinder för att få fler utbildade yrkeslärare

I den rapport som Svenskt Näringsliv publicerade 2020 identifierades ett antal hinder, faktorer som försvårar för att få fler utbildade yrkeslärare i den gymnasiala yrkesutbildningen. I det sammanhanget avfärdades vissa föreställningar av orsakerna är till att inflödet av nya yrkeslärare inte motsvarar behoven.²³ Andra faktorer bekräftades i stället ha betydelse, inte minst att vägen in i yrkeslärarutbildningen är svår.

UHR har sedan 2017 ett ansvar att samordna lärosätenas arbete med validering av yrkeskunskaper för särskild behörighet till yrkeslärarutbildningar i syfte att öka likvärdigheten och kvaliteten i bedömningarna. Utmaningarna med den snåriga vägen in i utbildning verkar ändå finnas kvar, enligt de experter som har intervjuats, vilket innebär att behoven att förbättra valideringsprocessen kvarstår. Experterna som representerar branschorganisationer beskriver också att det behöver finnas tydliga karriärvägar mot att bli yrkeslärare. I detta avsnitt ger vi en bild av dessa två centrala utmaningar.

Vägen in i utbildning är för svår

Enligt UHR har yrkeslärarutbildningen en relativt god kvarvaro och genomströmning, det vill säga de som påbörjar utbildningen slutför den också i stor utsträckning.²⁴ Problemet är i stället att för få söker utbildningen och att för många av de som söker inte går vidare i antagningsprocessen. I varje antagningsomgång är det en majoritet av de sökande som inte går vidare för att de inte har dokumenterat sina förkunskaper tillräckligt.²⁵

En person som vill söka till yrkeslärarutbildningen behöver först göra en ansökan på [Antagning.se](https://antagning.se) och därefter ytterligare en ansökan om validering i något av de två ärendehanteringssystemen Valda eller Valiwebb. Det är upp till varje lärosäte som erbjuder yrkeslärarutbildningen att välja vilket av Valda och Valiwebb som ska användas för att kartlägga de sökandes yrkeskunskaper med hjälp av externa bedömare från olika branscher.²⁶ UHR ansvarar för att rekrytera bedömare för de olika ämnena. Oavsett vilket system som lärosätet använder, är det samma bedömare som tillfrågas för valideringen. Enligt en av de branschrepresentanter som har intervjuats skiljer sig dock valideringsprocesserna stort mellan de två systemen, vilket tyder på att det fortfarande finns utmaningar med likvärdighet.

²³ Bland annat avfärdades bilder av dåliga studieekonomiska villkor eller lång utbildningstid.

²⁴ UHR (2024). Fler utbildade yrkeslärare till skolan, s. 4. Enligt UHR ligger kvarvaron på yrkeslärarutbildningen mellan 72–79 procent över tid, vilket är en hög kvarvaro jämfört med andra läraryrkesutbildningar.

²⁵ Ibid, s. 13.

²⁶ Valda förvaltas av UHR, medan Valiwebb förvaltas av Skellefteå kommun.

Under antagningsprocessen är det flera moment som den sökande behöver genomgå för att slutföra sin ansökan om validering. Lärosäten ger många gånger stöd till de sökande eller uppmanar dem att kontakta lärosätet för vägledning. Trots det är den vanligaste orsaken till att de sökande bedöms obehöriga att de inte dokumenterat sina förkunskaper och därmed inte kan styrka sin särskilda behörighet.²⁷ Majoriteten saknar helt en valideringsansökan och har enbart ansökt på Antagning.se.²⁸

Brist på tydlig väg mot yrkeslärarrollen

En faktor som kan bidra till att för få tar klivet till att bli yrkeslärare kan handla om att personer som är verksamma i branschen har en vag eller felaktig bild av vad det innebär att arbeta som yrkeslärare. Det kan också saknas en tydlig väg i branschen mot yrkeslärarrollen. En av de branschföreträdare som har intervjuats nämner att det varit så tidigare, men att man ser tecken på förändring mot en mer positiv bild i branschen av att kunna bidra till att utbilda nästa generations yrkeskår och att yrkeslärarrollen på så sätt kan framstå som ett naturligt steg i arbetslivet.

Bristen på vägar kan, enligt dessa experter, också handla om att arbetsgivare är motvilliga att släppa ifrån sig duktiga yrkesverksamma bland sina anställda eftersom det skulle medföra förlust av en medarbetare med efterfrågad kompetens. Kompetensförsörjningen är företagets främsta utmaning och det kan vara en stor utmaning att förlora en medarbetare, även om det på sikt kan medföra stärkt kompetensförsörjning av nya medarbetare.

---

²⁷ UHR (2024). Fler utbildade yrkeslärare till skolan, s. 13.

²⁸ Ibid, s. 8–9.

4. Vägar för fler yrkeslärare

Svenskt Näringsliv konstaterade i rapporten från 2020 att för att öka antalet utbildade yrkeslärare krävs några grundläggande förändringar. Dessa handlade om insatser för att kraftigt öka utbildningarnas attraktivitet, incitament för skolhuvudmännen att utbilda sina yrkeslärare, system för branschnära och transparent validering samt att antalet utbildningsplatser på yrkeslärarutbildningen behöver öka.²⁹ Intervjuerna i rapporten vittnar om att dessa förändringar fortsatt är relevanta att verka för.

Samordnade insatser för att öka attraktiviteten i läraryrket

Insatser för att göra det mer attraktivt att bli yrkeslärare har genomförts under längre tid. Under de intervjuer som genomförts framkommer en bild av att detta arbete präglats av splittring och att det finns en potential att få större kraft i det genom en tydligare samordning. Ett förslag som lyfts är att en nationell aktör bör få ett övergripande ansvar att leda och samordna arbetet med att marknadsföra yrkesläraryrket som ett attraktivt och meningsfullt karriärval. Genom att skapa bättre samordning och ansvarsfördelning mellan myndigheter, lärosäten, skolhuvudmän och arbetsliv kan de strukturella hinder som finns för att bli yrkeslärare minskas, menar dessa företrädare.

En av de intervjuade branschrepresentanterna beskriver att utvecklingen av yrkesprov varit en viktig motor för att höja kvaliteten i utbildningarna och stärka samarbetet mellan bransch och utbildningsanordnare. För att utbildningarnas kvalitet ska öka krävs utbildade yrkeslärare med god yrkeskunskap.

För att göra yrkesläraryrket mer attraktivt föreslår några av de intervjuade att vägarna för yrkeslärare ska tydliggöras och att det ska finnas bättre incitament för att locka fler yrkesverksamma att bli lärare. Detta kan inkludera bättre karriärplanering, löneincitament och andra förmåner. Det samma gäller för obehöriga lärare som rekryteras av skolhuvudmän och samtidigt studerar för att bli behöriga. Där behövs incitament och förutsättningar som möjliggör för individen att arbeta och samtidigt studera för att bli behörig genom att lärosätena erbjuder flexibla utbildningsupplägg. Incitament behövs även för skolhuvudmännen att utbilda sin obehöriga personal genom statsbidraget för behörighetsgivande utbildning bland yrkeslärare.

²⁹ Svenskt Näringsliv (2020). Utbildning av yrkeslärare i Sverige, s. 16.

Förbättrat stöd till de som söker yrkeslärarutbildning

Som framgått tidigare är valideringsprocessen en stor utmaning i arbetet för att få fler att läsa en yrkeslärarutbildning. UHR och berörda lärosäten har, enligt de intervjuade experterna, en viktig roll att bidra till en ökad tydlighet för presumtiva sökanden. UHR berättar i sammanhanget att myndigheten tagit in extern hjälp för att stärka upp arbetet, bland annat med fokus på att skapa tydlighet kring roller och ansvar samt hur samverkan mellan olika aktörer inom valideringsprocessen, såsom branscher och lärosäten, ska gå till. UHR konstaterar att de olika lärosätena har skilda förutsättningar att förse de sökande med det stöd som de behöver. Myndighetens samordningsuppdrag innebär bland annat att lärosätena ges möjlighet att i samverkansmöten framföra sina behov och diskutera gemensamma frågeställningar, samt att man förbättrar informationen om ansökningsprocessen på de egna webbsidorna. Bland annat har UHR för avsikt att ta fram korta, tydliga filmer om förfaringsättet med uppmuntran till den sökande att kontakta lärosätet om något är oklart.

Enligt den expert på UHR som intervjuats, har utrymmet för utveckling av valideringsprocessen under de senaste åren i hög grad haft fokus på anpassningar till ämnesbetygsutformningen av gymnasieskola och komvux, reformen Gy25. Reformen innebär stora förändringar i relation till tidigare – 228 yrkesämnen ska bli 366 för utbildning som startar från 2025.³⁰ Samma expert framför att det finns förhoppningar om att samordningsuppdraget nu ska kunna handla mer om att skapa likvärdighet i systemen som tillämpas och i bedömningsarbetet. Intervjuer med branschföreträdare ger exempel på gott samarbete med branschen i valideringsarbetet, men också uttryck för att branschens egna certifikat borde värderas högre i sammanhanget. Det kan upplevas som en stor frustration hos bedömaren att inte få hänvisa till befintliga certifikat utan att valideringen i stället handlar om den blivande studentens förmåga att beskriva sin förmåga. Branschernas certifikat är ett bra sätt att visa att man har en bredd i sitt yrkeskunnande, menar de intervjuade branschrepresentanterna.

Kontinuerlig uppdatering av yrkeskunskaper

En ytterligare viktig aspekt av att yrkesutbildningen ska hålla hög kvalitet är att yrkeslärare får möjlighet till kontinuerlig uppdatering av sin kompetens och behålla sin koppling till yrket. I yrken där till exempel teknikutvecklingen går snabbt är det helt nödvändigt att lärare håller sig uppdaterade för att kunna bedriva en undervisning som möter arbetsmarknadens krav.

De branschrepresentanter som har intervjuats vittnar om ett stort ansvarstagande från branschens sida genom återkommande fortbildningstillfällen som erbjuds yrkeslärare. Under en annan intervju lyfts också statens ansvar för yrkeslärares professionsutveckling, att det är svårt för lärare att fortbilda sig vilket är särskilt problematiskt när det handlar om yrkeslärare som inte varit verksamma i branschen på länge. Enligt denna representant borde staten ta ett större ansvar för att yrkeslärare får denna möjlighet.

³⁰ Enligt Skolverket påverkar reformen i lägre grad befintliga behörigheter i redan utfärdade legitimationer – för dem har en behörighetsnyckel tagits fram. Det förekommer dock yrkesämnen som är helt nya och för vilka yrkeslärare behöver göra en förnyad ansökan om legitimation. Myndigheterna har reviderat de föreskrifter som styr tillträde (UHRFS 2024:2) respektive legitimation (SKOLFA 2024:602).

5. Slutord och förslag

Att yrkes elever får undervisning av lärare som både har ett gediget yrkeskunnande och en pedagogisk kompetens är helt avgörande för att yrkesutbildningar ska hålla hög kvalitet. Om aktuella reformer som syftar till att stärka tillgången till gymnasialt yrkesutbildad arbetskraft ska få avsedda effekter behövs det rejäla krafttag. Bristen på yrkeslärare är stor i många branscher och i stora delar av landet och det finns indikatorer på att den kan komma att öka. Det är positivt att det finns tecken på ett ökat intresse för yrkeslärarutbildningen – då har vi inte råd att valideringsprocessen fortsatt är krånglig och ineffektiv. För att vi ska få fler behöriga yrkeslärare krävs reformer. Nedan listas ett antal förslag som hade förbättrat tillgången på behöriga yrkeslärare till landets yrkesutbildningar.

Reformer

Branschen ska avgöra om individen har rätt yrkeskunskaper

Dagens system för att validera yrkeskunskaper är komplicerat och leder till att många potentiella yrkeslärare aldrig påbörjar sin utbildning. De som bäst vet om en individ har med sig rätt yrkeskunskap är branscherna. Därför borde också branscherna i första hand ha ansvaret för att bedöma en individs yrkeskompetens. Yrkesbevis, examen från en yrkesutbildning eller motsvarande ska räcka för att visa att en sökande har rätt yrkeskunskaper tillsammans med en verifiering av aktualiteten i kunskaperna.

Verifieringen av sökandes yrkeskunskaper bör ske i två steg:

Första steget: Yrkeskunskaperna verifieras i första hand genom branschens uppsatta kriterier (vanligtvis examen/certifikat/yrkesbevis och yrkeserfarenhet), i andra hand genom branschvalidering och i tredje hand befintlig valideringsprocess genom Valiweb eller Valda.

Andra steget: Verifieringen av yrkeskunskaperna i första steget följs av ett utlåtande från branschen för att säkerställa kvalitet och aktualitet.

På så sätt går vi från att individen ska styrka och beskriva sin egen yrkeskompetens genom text, till att branschen styrker den på av branschen vedertagna sätt.

Det ska gå att bli yrkeslärare inom ramen för omställningsstudiestödet

Det behöver säkerställas att det på samtliga lärosäten som ger yrkeslärarutbildningen går att genomföra utbildningen inom ramen för omställningsstudiestödets 44 veckor. Att yrkeslärarutbildningen kan disponeras på 60 hp studier inom omställningsstudiestödet plus 30 hp betald VFU.

Flexibilitet och incitament i yrkeslärarutbildningen

Yrkeslärarutbildningen ska alltid kunna kombineras med en anställning som yrkeslärare. Det ska finnas en stor flexibilitet i form av utformning av utbildningens studietakt. Det ska också finnas långsiktiga incitament för skolhuvudmän att vidareutbilda obehöriga yrkeslärare.

Uppdrag till myndigheter

Skolverket ska även fortsättningsvis ta fram prognoser för behovet av yrkeslärare. Skolverket behöver också kartlägga vilka det är som arbetar som obehöriga yrkeslärare idag och vilken kompetens de har. Skolverket och UHR ska följa upp hur GY25 påverkar möjligheterna att bli yrkeslärare. Skolverket och UHR bör även ta fram en färdplan till hur alla yrkeslärare ska bli behöriga.

Vägarna att bli yrkeslärare behöver marknadsföras bättre

Kännedomen om yrkesläraryrket behöver öka och vägen till yrket marknadsföras bättre. Omställningsorganisationerna bör ta fram ett särskilt yrkeslärarspår. Skolverkets handledarutbildningar bör i höge grad informera om yrkesläraryrket och WorldSkills Sweden bör fortsatt ha i uppdrag att marknadsföra yrkesläraryrket.

Validering av yrkeskunskap ska inte ske mot SeQF5

Den svenska referensramen för kvalifikationer (SeQF) kategoriserar kvalifikationer och utbildningar, inte en individs yrkeskunskaper. Eftersom en gymnasial yrkesexamen ligger på en SeQF-nivå 4 ska inte en individs utbildningsnivå behöva ligga på någon annan nivå. Yrkeslärarutbildningen däremot ligger på SeQF-nivå 6.

Säkerställ god näringslivskontakt

Liksom för skolan i stort är det viktigt att yrkeslärarna har en god och nära kontakt med det lokala arbetslivet. Det är viktigt för att säkerställa kvalitet och relevans i utbildningen. Yrkeslärarna kan spela en viktig roll i välfungerande lokala programråd och yrkesråd.

Kompetensutvecklingen för yrkeslärare är central

Det är viktigt att yrkeslärare håller sina yrkeskunskaper aktuella och följer med i branschens och yrkets utveckling. Skolverket bör ges i uppdrag att ta fram en nationell struktur för yrkeslärarnas kompetensutveckling där det också finns resurser till branscherna för att göra insatser för kompetensutveckling och fortbildning.

www.svensktnaringsliv.se

Storgatan 19, 114 82 Stockholm

Telefon 08-553 430 00

Tryck: Arkitektkopia AB, Bromma, 2024